

KRİTİK VE ANALİTİK DÜŞÜNME (KAD) NEDİR?

Kritik ve analitik düşünme zihinsel işlevlerin kullanıldığı bilişsel bir aktivitedir.

Dikkat, hafıza, muhakeme, algılama ve çıkarsama yapma gibi bir dizi zihinsel sürecin eşgüdüm içinde etkileştiği bir süreçler bütünüdür.

Seçme, kategorize etme, tümevarım, tümdengelleme, mecaz, benzetme, ayrıştırma ve soyutlama gibi kritik ve analitik düşünmenin diğer bileşenlerinden de söz edebiliriz.

Günlük yaşantımızdaki olağan, sıradan, istemsiz, sistemsiz düşünmeden farklı; bilinçli, ilmi, hür düşünmedir.

“Bizi ayaklarımıza baktırıp, bize tokat atmak isteyenlerin niyetini anlamak ve gereğini yapmaktır”

Kritik ve Analitik Düşünme Nedir?

Tarih:
02.03.2011

Bu makale PratiKAD (Pratik Örnekler İle Kritik ve Analitik Düşünme) kitabı için Prof. Dr. Mehmet Yücel Ağargün tarafından hazırlanmıştır.

Kritik ve Analitik Düşünme Nedir? *

Kritik ve analitik düşünme zihinsel işlevlerin kullanıldığı bilişsel bir aktivite olarak tanımlanabilir. Bu bakış açısıyla bakıldığında, kritik ve analitik düşünmeyi dikkat, hafıza, muhakeme, algılama ve çıkarsama yapma gibi bir dizi zihinsel sürecin eşgüdüm içinde etkileştiği bir süreçler bütünü olarak düşünebiliriz. Seçme, kategorize etme, tümevarım, tümdengelleme, mecaz, benzetme, ayrıştırma ve soyutlama gibi kritik ve analitik düşünmenin diğer bileşenlerinden de söz edebiliriz.

Günlük yaşantımızda ya da pratikte, kritik ve analitik düşünmeye psikolojik olduğu kadar sosyal bir anlam da yükleyebiliriz. Bu anlamda, politika, ekonomi, basın-yayın, kültür, iletişim gibi yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda kritik ve analitik düşünme ilgi odağı olmalıdır. Hayat tercihlerimizin belirlenmesinde, arkadaş seçimimizde, olayları yorumlamada, doğru soruları sorup bu soruların doğru cevaplarını bulabilmede, olayların neden-sonuç ilişkisini kurmada, olayları ve durumları geçmiş-bugün-gelecek ekseninde bütüncül olarak değerlendirebilmede, sağlıklı öngörülerde bulunmada, v.b. birçok konuda kritik ve analitik düşünmeye ihtiyaç duyarız.

Sahip olduğumuz değerler ve kültürel birikimimizin bir yansıması olarak; hikmet kavramını anlamak, kritik ve analitik düşünmeyi anlama ve uygulamada oldukça yol gösterici olabilir. Kültürel ve ilkesel kimliğimizin bir parçası olması gereken hikmet kavramını doğru anlayabilirsek kritik ve analitik düşünmeyi daha doğru ve sağlıklı

şekilde zihnimize yerleştirebiliriz. Hikmet, nesneyi yerli yerine koymada ve/veya olayların sebep-sonuç ilişkisini kurup hükme varmada akli isabetli kullanarak elde edilen sonuçtur. Hikmet, doğru gören keskin bir göz gibidir.

Hikmetten yoksun olan, sarhoş bir insana benzer. Yanlış gördüğü ve yanlış değerlendirdiği için attığı adımların sonuçları beklediğinden farklı olur; düşmesi, kaybolması, dostunu düşmanını ayıramaması, yanlış yerden medet umması, iyilik yapayım derken bile felakete sebep olması kaçınılmazdır.

Hikmet sahibi birey varlığı ve hayati için doğru soruları soran kişidir. Kendini, kim/ne olduğunu, nerede olduğunu, ne için olduğunu bilir. Etrafını, etrafındakilerin ne olduğunu, nerede ve nasıl olduğunu bilir. Hayatı bilir. Çünkü ancak hayatın ne olduğunu tanımlayabilen insan tam hikmet sahibi olabilir, yani çevresini ve kendini doğru anlayabilir, içsel varlığını, toplum içindeki varlığını ve dünya üzerindeki varlığını anlamlandırabilir. Varlıkların (Yaratıcı ile yaratılmışın, âlim ile talebenin, önder ile tabinin, insan ile doğanın vb.) birbirine nispetle durumlarını objektif olarak ölçebilir. Kimlikleri ve olayları çevrelerinden soyutlamadan görüp değerlendirebilir. Kimlikleri ve olayları, nereden geldikleri, nerede oldukları ve nereye hedefledikleriyle bütünleştirerek, geçmiş-bugün-gelecek ekseninde devamlı çizgiler olarak görebilir. Sonuç olarak, sebep ve sonuçları doğru tespit edebilir, geleceğe dair sağlıklı öngörüler yapabilir, konuların çok yönlü haritalarını çıkarabilir.

Sosyal etkileşim içinde sağlıklı, dengeli ve uyumlu bir birey olarak yaşamak için kritik ve analitik düşünme, bize gerekli bir dizi yetenek ve tutum kazandırır. Bunların neler olduğunu anlayabilirsek kritik analitik düşünmenin ne anlama geldiğini belirleyebiliriz. Kritik analitik düşünmeyle etrafımızdaki insanların pozisyon ve argümanlarını doğru tanımlayabiliriz. Olaylar ve sonuçlarıyla ilgili alternatif bakış açılarını geliştirebiliriz. Önümüzde duran bir argümanın tutarlılığını ve sağlıklı olup olmadığını doğru değerlendirebiliriz. Olayları doğru okuyabilir; satırlar arasında verilenleri, madalyonun arka yüzünü, saptırma ve şaşırtmaları sezebiliriz. Meseleleri ele alırken sistemli, bilinçli ve bilimsel davranabiliriz.

Kritik ve analitik düşünmeyle yakın benzerliği olan `septisizm` kavramı arasındaki farklılık kritik ve analitik düşünmeyi doğru anlamamızı ışık tutabilir. Kritik ve analitik düşünme bir parça kuşkuculuğu gerektirir. Ancak burada kesin ipuçları edinmeyi sağlayacak bir kuşkuculuk söz konusudur. Paranoyada ki gibi, kesin kanıtları olmayan ve sağlıksız muhakemeden kaynaklanan bir düşünme tarzı söz konusu değildir. Kritik ve analitik düşünme doğruya ulaşmada sorgulayıcı, ancak önyargısız sağlıklı ve kapsamlı bir düşünme biçimidir. Duyduğu hiç bir şeye inanmamayı amaçlayan, yalın septik düşünmede ise doğruyu bulma amacı güdülmez ve öngörüler sıklıkla önyargıya dönüşür. Oysa kritik ve analitik düşünmede önyargı bulunmaz; bunun yerine sağlıklı öngörülerde bulunulur.

Kritik ve analitik düşünme doğru yargılamalar yapmayı gerektirir. Doğru yargılama için doğru sorular sormak kaçınılmazdır. Hayatta karşılaştığımız birçok durumda doğru soruları sormalıyız. Buna belki, soruları doğru sormak ve doğru düşünüp doğru cevaplar bulmak da diyebiliriz. Belli bir konuda bir uzman bir şey söylediğinde, buna karşılık bir başka uzman başka bir şey söylediğinde ne yapmamız gerektiğini belirlemede önümüzde iki yaklaşım seçeneği vardır: Bir seçenek, her neyle

karşılaştıysak ve her kim söylediye kabul etmektir. İkincisi ise karşılaştığımız durumun değeri ve önemi konusunda doğru sorular sormak, cevaplarını bulmak ve ondan sonra bir karar vermektir.

Kritik ve analitik yaklaşımda farkındalık artışı sağlamak esastır. Hayatımızla ilgili birçok konuda farkındalık artışı gereklidir. *“Neden birileri benim bir şeyi kabul etmemi istiyor?”* *“Kabul etmeli miyim?”* gibi sorular farkındalığımızı geliştirmenin ilk adımıdır. Bunun için pasif konumdan aktif konuma geçmeli, daha belirleyici olmalı ve doğru cevapları bulmalıyız. Kritik ve analitik düşünme farkındalığı artırmak için tutarlı, sistemli ve doğru sorgulama cabasıdır.

Bir iddiada yer alan kavramların ve bunlara ilişkin kanıtların tutarlılığını ve açıklığını fark etmek kritik ve analitik düşünmenin önemli bir adımıdır. Bir konu, sonuç ve sonucu destekleyen kanıtlarda bazen doğrudan anlaşılabilir ifadeler kullanılabilir; ancak böyle olsa da çoğunlukla geliştirilen argümanlarda müphem kavramlar seçilir. Müphem kavramların ikna edici gücü güçlü olmasa bile kafa karıştırıcı ve yanlış yönlendirmeye açık oluşu iddia sahiplerinin isini kolaylaştırır. Özellikle eşitlik, özgürlük, adalet, bağımsızlık v.b. ile ilgili konularda müphemlik sıklıkla bulunur ve yönlendirmede oldukça etkilidir.

Muhakemede yanlışlıkların ya da saptırmaların var olup olmadığının araştırılması; hile, saptırma, yanılsama, yanlış ikilemlerin varlığının sorgulanması, önemli bilgilerin yeterince vurgulanıp vurgulanmadığı ve doğruların saklanıp saklanmadığının değerlendirilmesi kritik ve analitik düşünmenin gerekleri arasındadır.

Önyargıların, sübjektifliğin, tek vaka örneklerinin, yanlış genellemelerin anlaşılması kritik ve analitik düşünme için kaçınılmazdır. Önyargılar çoğunlukla yanlış yürütülen muhakemenin yol açtığı düşüncelerdir. Genel olarak, insanlar öngörülerini önyargıya kolayca dönüştürürler. Objektif davranmayı başaramazlar ve yanlış yorumlar yaparlar. Sonuç olarak, sosyal kutuplaşmalara giden sonuçlar ortaya çıkar. Yaygın hatalardan bir diğeri ise tek vaka örneklerini gereksiz genellemeler yaparak gerçekleri çarpıtmaktır. Art niyetli çoğu girişimde bu hataları sıklıkla görürüz. Kritik ve analitik düşünme bu yanlışlıkları giderir. Kritik ve analitik düşünme yetenekleri gelişmemiş bireyler bu yolla kullanılan ikna çabaları karşısında kolaylıkla yem olurlar.

Kritik ve analitik düşünme karşılaşılan sorunların tutarlı, sağlıklı ve mantıklı bir şekilde çözümlenmesidir. Bir problemin çözümünde şu mantıki aşamaları takip etmek düşünülebilir:

1. Problemin, meselenin iyi ve doğru anlaşılması
2. Konu üzerinde olabildiğince çok araştırma ve soruşturma yapılması, gereken bilgilerin toplanması
3. Ortaya çıkan alternatif çözüm yollarının tespit edilmesi
4. Mümkün çözümlerin bir bir denenmesinin tasarlanması
5. Bunlar içinden en iyi, en az riskli çözümün seçilmesi
6. Nihai çözümün uygulanması.

Bu sıralama kritik ve analitik düşünerek problem çözümlenmesinin aşamalarını göstermektedir.

Kritik ve analitik düşünebilen kişiler soru ve problemleri acık ve net bir biçimde formüle ederler. Gerekli bilgiyi edinir ve değerlendirirler. Güçlü kanıtları olan sonuçlara ulaşırlar ve bunları test ederler. Alternatif öngörüler ve teoriler geliştirerek pratik sonuçlara ulaşırlar. Karmaşık sorunların tespit edilerek çözümlenmesinde diğer kişilerle etkin ve uyumlu bir işbirliği kurarlar.

Ana bileşenlerini irdelemek kritik ve analitik düşünmenin anlaşılmasına ışık tutabilir. Bir haber, bir mesaj, bir iddia ya da bir durumla karşılaştığımızda ilk sormamız gereken soru `**Mesele** (ya da **konu**) nedir?` sorusudur. Buna başlangıç sorusu da denilebilir. Bu soru çok önemli ve kritik ve analitik düşünme sürecini başlatan sorudur. Konunun bulunmasından sonraki adım sonucun bulunmasıdır. **Sonuç**, bir yazarın ya da konuşmacının kabul etmemizi istediği ve vermeye çalıştığı mesajdır. Sonucun bulunması konunun bulunması kadar önemlidir. Sonucu bulabilmek için konunun ne olduğunu bir kez daha değerlendirmeliyiz. Sonucu bulmamızda yardımcı olabilecek bazı anahtar sözcükler işimize yarayabilir. *Sonuç olarak, bu nedenle, kısaca, özet olarak, ...gösterir ki...* gibi ifadeler bizi sonuca götürür. Bu arada, verilen örneklerin, istatistiklerin, tanımların ya da kanıtların sonuç olmadığını, ancak sonuca varmada kullanıldığını hatırlamalıyız. Örnekler, istatistikler ve sunulan kanıt niteliğindeki verilerden sonra *“peki ya sonra...?”* sorusunu sorduğumuzda da sonucu çıkarabiliriz.

Kritik ve analitik düşünmede, kanıtlar üzerinde en çok durulması gereken kavramlardan biridir. Kanıt *“neden bu sonuca inanmalıyım?”* sorusunun cevabıdır. Kanıtlar sonucu destekler ve bir argümanın geliştirilmesinde inandırıcı ve ikna edici bir rol üstlenirler. `**Kanıtlar+Sonuç=Argüman**` denklemi kritik ve analitik düşünmede akılda tutulması gerekli çok önemli bir denklemdir. **Argüman** (iddia, görüş) varılan sonuç ve bu sonucu destekleyen kanıtlardır. Kanıtları bulabilmek için *“...bir sonucu olarak..., ..nedeniyle..., ...tarafından desteklendiği gibi, mesela....”* gibi anahtar sözcükleri yakalayabilmek gerekir.

Kritik ve analitik düşünmeye başlamak argümanları doğru tanımakla başlar. Argümanları ikna etme girişimleri olarak görebiliriz. Tam bu noktada, karşımıza kritik ve analitik düşünmeyle ilgili başka bir kavram çıkar: Retorik. **Retorik** birisini bir şeye inanmaya, bir fikri benimsemeye ya da bir davranışı sergilemeye yazılı ya da sözel olarak ikna etme girişimidir. Ama bunu yaparken, inanç, kabul ya da davranış için güçlü kanıtlar ileri sürmek yerine, kullanılan sözcüklerin etki gücünden yararlanmak esas alınır. Bu yaklaşımın günlük yaşamımızda birçok örneğini görebiliriz. Kritik ve analitik düşünme, sözcüklerin ve sözcüklerin bir araya gelerek oluşturdukları söylemlerin büyümesine kapılmadan verilmek istenen mesajın hakli gerekçeleri olup olmadığını görebilmektir. Burada *“doğruluk”* ve *“geçerlilik”* kavramlarına atıf yapabiliriz. Argümanın doğru ya da gerçek olduğu vurgusu, dayandığı kanıtların varılan sonuçlarla birlikte tutarlı olup olmadığıyla ilişkilidir. Başka bir deyişle, kritik ve analitik düşünme kanıtlarla desteklenen bir argümanı sözcüklerin ya da terimlerin manipülatif gücünü kullanarak geliştirilen argümanlardan ayırt edebilmektir.

Kritik ve analitik düşünme için argümanları oluşturan bilgilerin taşınması gereken bazı temel standartlar vardır. Her şeyden önce, bilgi bilimsel veri niteliği taşımalıdır. Kaynağı belli ve muteber olmalı, doğruluğu aleyhine kanıt bulunmamalı, zanna dayanmamalı (zanni galib hariç), kesin olmalı, şüphe barındırmamalı, diğer bilgi

bileşenleriyle birlikte bütünlük oluşturabilmelidir. Aşağıdaki örnekler kritik ve analitik düşünmede sözünü ettiğimiz kanıta dayalı argümanlar ve kanıtlarla desteklenmemiş olanları karşılaştırmaktadır:

Desteklenmemiş argüman	Kanıta dayalı argüman
“A televizyonu X’i İncil okurken görüntüledi. A aslında dindar geçinen, ama menfaat düşkünü birisidir.”	“X, kutsal kitaplar hakkında akademik araştırmalar yapan bir ilahiyat profesörüdür. A Televizyonu, X’ İncil okurken görüntüledi.”
“X firması pahalı ve bir o kadar da paracı bir firmadır.”	“X firması kaliteli mal üretmektedir. Ürünleri uzun süre dayanmakta ve kaliteli malzemeden üretilmektedir. Bu yüzden diğerlerine göre biraz daha pahalıdır.”
“X partisi yetkilisi `bütün sorunların çözümü bizdedir` dedi.”	“X partisi ...konularının çözümünüyle ilgili olarak ....ilkelerini benimsemektedir.”
“X, Y’i çok sevdiği için Z de X’i sever.”	“X, Y’yi kendisi için değil, Allah için sevdiğinden Z de X’i sever.”

Bazı durumlarda bir konuda olumlu ya da olumsuz düşünmemize neden olabilecek karşıt kanıtlar söz konusu olabilir. Geleneksel olarak, kültürümüzde yer alan ve Nasreddin Hoca`ya atfedilen bir fıkrayı ele alalım:

Nasreddin Hoca`ya bir davacı ve bir davalı başvurur.

Nasreddin Hoca önce davacıyı dinler. Sonunda davacının ortaya koyduğu gerekçeleri yeterli bularak davacıya “haklısın” der.

Yardımcısı araya girer ve su uyarıyı yapar: “Hocam! Bir karar vermeden önce iki tarafı da dinlemelisiniz.”

Bunun üzerine davalıyı dinleyen Hoca davalının gerekçelerini de haklı bulur ve “haklısın” der.

Yardımcısı tekrar araya girer ve “bu tur konularda iki taraf da aynı anda hakli olmaz hocam!” der.

Sonunda Hoca yardımcısına dönüp “sen de haklısın” der.

Buna benzer örnekleri başka kültürlerde de bulabiliriz. Aslında kendi yaşantımızda da ikilem yaşadığımız ve zorlandığımız karşıt durumlar söz konusu olabilir. Hangi argümanın daha doğru olduğunu sorgularken doğal olarak, argümanların dayandığı/dayandırıldığı gerekçelere, yani kanıtlara bakarız. Bazen birbirine karşıt iki argümanın dayandığı kanıtların da güçlü olduğunu gözlemleyebiliriz. Aşağıdaki örnekte bu durumu daha acık görebiliriz.

Argüman	İşlenen suçlar için verilen hapis cezaları artırılmalı	Cezaların artırılması pek işe yaramaz
Kanıtlar/Gerekçeler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ağır cezalar suçları azaltır. 2. Mevcut cezalar bu haliyle zayıf ve suçluları caydırmıyor. 3. Hapis cezalarının arttığı dönemlerde suçların azaldığı gözlenmiştir. 4. Mağdurların, suçluların nasıl ağır cezalarla cezalandırıldığını görmeleri gerekir.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cezalar artırıldığında suç oranlarının düşmediği gözlenmiştir. 2. Cezaevleri insanları suç işleme konusunda daha yetenekli hale getirebilir. 3. Cezaevinde kalan suçlular cezaevinden çıktıklarında daha ciddi suçlara iştirak edebilirler. 4. Eğitim düzeyi düşük kişilerde suç işleme oranı daha yüksek olduğundan, eğitim cezalandırmadan daha önemlidir.

Bu örnekteki her iki argümanın da savunucuları bulunabilir. Bu tür durumlarda, her iki argümanın kanıtları da güçlü gözükabilir. Bunun yanında, kanıtların bilimsel bir veriye dayanıp dayanmadığı, bilgi kaynaklarının muteber olup olmadığı, doğruluğu aleyhine kanıt bulunup bulunmadığı, zanna dayanıp dayanmadığı, kesin olup olmadığı, şüphe barındırıp barındırmadığı ve diğer bilgi bileşenleriyle birlikte bütünlük oluşturup oluşturmadığı konularının aydınlatılması gerekir. İşte, kritik ve analitik düşünme ifade edildiği şekilde bir aydınlatma sürecidir.

Argümanları tanımlanabilir ve kolay tanınabilir yapıda olup olmamasına göre ikiye ayırabiliriz. Eğer bir argümandaki temel yapıyı açıkça görebiliyoruz ve tanımlayabiliyorsak bu tür argümanlara “**aşikâr**”; eğer göremiyor ya da tanımlayamıyorsak bunlara da “**örtük**” argüman diyebiliriz. Örtük argümanlar görünür bir muhakeme içermezler ve bir kanıtlar bütünü şeklinde değildirler. Bu tür argümanlarda ifade edilmiş bir sonuç göremeyebiliriz. İkna etme çabası içinde bulunduğu görüntüsü vermezler. Bir argüman belirli bir yargı veriyormuş ya da ikna etmeye uğraşıldığı hissi oluşturmadığında aslında daha güçlü bir argüman haline gelir. Aşikâr argümanlarda kişi konuyu detaylarıyla ele alır ve muhakeme yürütür. Örtük argümanlarda ise görünürde doğrudan bir yönlendirme yoktur. Ama ustalıkla (retoriğe benzer şekilde) sonuca kişilerin kendi başlarına ulaşmasını sağlar ve bu nedenle inandırıcı gücü daha fazladır. Örneğin, birisini tehdit ederken ya da korkuturken bunu gözlemleyen başka birisinde korku ya da tehdit algısı oluşturulabilir. Kitle psikolojisi açısından bu durum oldukça önemlidir. Aynı olaya verilen bireysel tepkiler aynı birey tarafından aynı amaç için bir araya gelmiş topluluklarda şekil değiştirir ve kitlesel tepki içinde ilk niteliğini kaybeder. Korkunun bulaşıcı olduğunun söylenmesi de benzeri bir durumdur. Toplum mühendisleri bu tür refleksleri iyi bilirler ve kötü amaçlı girişimciler bu yolla kitleleri kolaylıkla manipüle edebilirler. Yabancı düşmanlığını savunan bir grup, eylemlerini haklı çıkarmak için şu argümanı sunabilir: “*Bizim ülkemizin insanları dürüstlük ve huzur istiyorlar. Biz bu topraklarda hırsızlık ve düzensizlik olduğuna inanmıyoruz. Ama şimdi yetkililer diğer ülkelerden 10.000 kişinin ülkemize göçmen olarak girmesine izin veriyorlar.*” Bu

örnekte örtük bir argüman olduğunu söyleyebiliriz. Aslında sunulan argümanda görünürde yabancıların açıkça kötülendiğini görmüyoruz; ancak dolaylı olarak, ülkeye gelecek insanlara yönelik bir suçlama ve buradan yola çıkarak 'yabancı düşmanlığı' eylemlerini haklı gösterme çabası sergilendiğini görüyoruz.

Sonuç olarak, kritik ve analitik düşünme bir dizi bilişsel işlevin bir arada kullanıldığı bir süreç olup, pratik hayatta kullanılan; sosyal bir birey olmanın gereği olarak ortaya koymamız gereken birçok eylemimizin tutarlı, dengeli, uyuma yönelik olmasında işe yarayan; olayları neden-sonuç ve geçmiş-bugün-gelecek eksenlerinde doğru okumamızı ve doğru yorumlamamızı sağlayan; kendimizinkiler kadar çevremizdeki bireylerin hissediş ve değerlendirmelerini doğru olarak öngörmemizde kullanabileceğimiz; sayılan tüm bu özellikleriyle iyi bir birey, iyi bir eş, iyi bir anne-baba, iyi bir kul, iyi bir öğrenci, bir güzel insan ve insanlara faydalı olabilmemiz yolunda bize önemli katkıları olan bir düşünme biçimidir. Başkalarının belirlediği gündem tuzağına düşmeden; özgün, özerk ve özellikli davranabilmemizde yol gösterici ve işe yarayıcı zihinsel düşünce pratiğidir.

Aşağıda kritik ve analitik düşünmenin pratikte nasıl kullanılabileceğine ilişkin faydalı olabilecek bir sorgulama örneği yer almaktadır. Bu örnek sahih hadis kitaplarından alınmış bir metni içermektedir.

Ibnu Abbas anlatıyor: "Bana Ebu Süfyan İbnu Harb anlattı ve dedi ki: "Peygamberimiz (sav) ile aramızda sulh(-u Hudeybiye) olduğu bir sırada Şam'a gitmiştim. Ben orada iken, Herakliyas'a, Peygamberimiz'den bir mektup getirildi. Mektubu Dihyetu'l-Kelbî getirmişti. Onu Busra emîrine teslim etti. O da, Rum Kralı Herakliyas'a ulaştırdı. Herakliyas:

"Peygamber olduğunu zanneden şu adamın kavminden buralarda birileri var mı?" diye sordu. Ona "evet var!" dediler ve ben bir grup Kureyşliyle birlikte çağırıldım. Yanına girdik. Bizi önüne oturttu.

"Ona nesebce en yakın olan kimdir?" dedi. Ben atıldım:

"Benim!" dedim. Bunun üzerine beni, arkadaşlarım arkamda kalacak şekilde önüne oturttu. Sonra tercümanını getirtti.

"Şunlara söyle, ben şuna, o peygamber olduğunu zanneden kimse hakkında soracağım. Eğer cevaplarında bana yalan söylemeye kalkarsa, onu tekzib etsinler!" dedi. Ebu Süfyan der ki:

"Allah'a yemin olsun. Eğer yalanım, aleyhime tesir hâsıl eder korkusu olmasaydı, cevaplarım sırasında yalan söyledim. Sonra Herakliyas, tercümanına:

"Sor şuna! O zatın aranızdaki nesebi nasıldır?" dedi. Ben:

"O, aramızda asil bir nesebe sahiptir" dedim. O tekrar sordu:

"Onun ecdadı arasında kral var mı?"

"Yok!" dedim.

"Siz onu bu iddiasından önce hiç yalanla itham ettiniz mi?" dedi.
Ben

"Hayır!" dedim.

"Ona insanların eşraf takımı mı tabi oluyor, zayıflar takımı mı?" dedi.

"Zayıflar takımı!" dedim.

"Artıyorlar mı azalıyorlar mı?" dedi. Ben:

"Eksilmiyorlar, bilakis artıyorlar" dedim. O tekrar sordu:

"Dine girdikten sonra hoşnutsuzlukla dininden vazgeçen, irtidad eden oldu mu?"

"Hayır!" dedim.

"Onunla hiç savaştınız mı?" dedi. Ben:

"Evet!" dedim.

"Onunla savaşınız nasıl oldu?" dedi.

"Harb onunla bizim aramızda münavebeli oldu. O bize karşı kazandı, biz de ona karşı kazandık!" dedim.

"Verdiği sözden caydığı oldu mu?" dedi.

"Hayır! Ancak, aramızda bir sulh var, bu esnada ne yapacak bilmiyoruz!" dedim.

Ebu Süfyan der ki: "Allah'a yemin olsun o konuşmamız esnasında, (aleyhte) bundan başka bir şey söyleme imkânı bulamadım." Herakliyas sormaya devam etti:

"Muhammed'den önce bu sözü söyleyen bir başkası var mıydı?" dedi.

"Hayır!" dedim. Bunun üzerine tercümanına:

"Söyle ona! Ben sana "aranızdaki nesebi" nden sordum, sen onun asaletli biri olduğunu söyledin. İşte peygamberler de böyledir, hep kavimleri arasında neseb sahiplerinden gönderilirler.

Ben sana "ecdadı içinde kral var mı?" diye sordum "yok!" dedin.

Ben de "eğer ecdadı arasında bir kral olsaydı bu ecdadının kraliyetini arayan bir adam" diyecektim. Ben, "O'na tabi olanlar"dan sordum: "Cemiyetin zayıf takımı mı yoksa eşraf kesimi mi?" diye. Sen "zayıflar!" dedin. Peygamberlere tabi olanlar işte bunlardır.

Ben sana "bu iddiasından önce onu hiç yalanla itham ettiniz mi?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. Böylece anladım ki o, ne insanlara ne de Allah'a yalan söyleyecek biri değildir.

Ben sana "dine girdikten sonra, hoşnut olmayarak dininden dönen oldu mu?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. İman böyledir, onun neşesi kalplere bir girdi mi, bir daha solmaz.

Ben senden "onlar artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?" diye sordum, sen artıklarını söyledin. İman işi böyledir, tamamlanıncaya kadar artarlar.

Ben sana "onlarla savaştınız mı?" diye sordum, sen savaştığınızı, savaşın aranızda münavebetli cereyan ettiğini, onların size, sizin de onlara galebe çaldığını söyledin. Peygamberler de böyledir, imtihandan geçirilir, sonunda akıbet onların olur.

Ben sana "verdiği sözden döndüğü olur mu?" dedim, sen olmadığını söyledin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden dönmezler.

Ben, "bu iddiayı ondan önce söyleyen oldu mu?" diye sordum. Sen "hayır!" dedin. Ben "Eğer bu sözü ondan önce biri söylemiş olsaydı, Bu adam, kendinden önce söylenmiş bir sözü tamamlamaya çalışsan birisi' diyecektim."

Herakliyas sonra: "Size ne emrediyor?" diye tekrar soru sordu.
Biz:

"Namaz, zekât, sıla-i rahim ve iffet" dedik. Bunun üzerine Herakliyas dedi ki:

"Eğer, senin söylediklerin gerçekse, O peygamberdir! Ben onun çıkacağını biliyordum. Ancak sizin aranızdan çıkacağını

zannetmiyordum. Eğer, O'na kavuşabileceğimden emin olsam karşılaşmayı çok isterdim. Yanında olsaydım, ayaklarına su dökerdim. O'nun hâkimiyeti, ayaklarımın altında olan řu diyarlara kadar uzanacaktır."

---

* Bu makale PratiKAD (Pratik Örnekler İle Kritik ve Analitik Düşünme) kitabı için Prof. Dr. Mehmet Yücel Ağargün tarafından hazırlanmıştır.

İçerik KAD Platformu Sitesinden Alıntıdır.